

Prof. dr hab. Anna I. Brzezińska, Zespół Wczesnej Edukacji, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie
Dr Joanna Matejczuk, Instytut Psychologii Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Sześciolatek w szkole Jak uczą się dzieci?

TUTORING RÓWIEŚNICZY

SAMODZIELNOŚĆ I WSPÓŁPRACA

PRACA W ZESPOŁACH ZADANIOWYCH

METODA PROJEKTÓW

Świat, w którym dzieci dziś się wychowują jest różnorodny, złożony i wieloznaczny

Im młodsze dzieci, tym bardziej różnią się tempem rozwoju i osiągnięciami rozwojowymi. Ponadto rodzice w różny sposób przygotowują swoje dzieci do przestąpienia progu szkolnego. To sprawia, że dzieci w pierwszej klasie są tak różne, zarówno pod względem wiedzy i umiejętności oraz sposobu funkcjonowania, jak i potrzeb. **Różnorodność** dzieci w klasie to ważny **czynnik ich rozwoju i przygotowania do życia** we współczesnym społeczeństwie. To dzięki niej dzieci mają szansę nauczyć się żyć w zróżnicowanej i nieprzewidywalnej rzeczywistości, która będzie ich udziałem w dorosłym życiu. Mają szansę zobaczyć, że choć ludzie są różni to mogą **RAZEM** żyć i pracować, pomagać sobie, a nawet znajdować dobre rozwiązania w trudnych i niepewnych sytuacjach.

Dla nauczyciela rozpoczynającego pracę z dziećmi 6-letnimi ważne jest rozpoznanie i wykorzystanie tej różnorodności w procesie kształcenia i wychowania. Dzięki temu szkoła pomoże dzieciom zdobyć różne narzędzia poznawania i porządkowania świata oraz bezpiecznego i z poszanowaniem innych ludzi działania w nim.

UCZEŃ
KLASY I

RELACJE

AKTYWNOŚĆ

ZABAWA

EMOCJE

MIEJSCE

Jak pracować ze zróżnicowaną pod względem zasobów dzieci klasą?

RELACJE

Cel: przygotowanie dziecka do satysfakcjonującego bycia z innymi ludźmi, efektywnej współpracy i budowania pierwszych przyjaźni

Nauka w szkole to nie tylko zdobywanie wiedzy i umiejętności. To przede wszystkim czas **uspołeczniania** dziecka. Dzięki innym ludziom dziecko ma możliwość zdobywania i porządkowania wiedzy o świecie, o sobie i o relacjach społecznych. W szkole dziecko spotyka się z różnymi sposobami interpretacji rzeczywistości i stylami działania. **Konflikt poznawczy**, jaki wtedy powstaje w jego umyśle to:

- motor napędowy dla rozwoju poznawczego, bo rozbudza **ciekawość poznawczą**,
- okazja do porównywania się z innymi i zastanawiania się nad podobieństwami i różnicami, a więc nauka **wnikliwej obserwacji i krytycznego myślenia**,
- szansa podpatrywania innych i opanowywania rozmaitych sposobów działania, tak aby realizować swoje pragnienia z uwzględnieniem potrzeb i pragnień innych ludzi, a więc nauka **wytrwałości** w dążeniu do celu.

Jak pracować?

- zadania i zabawy w zespołach **różnej wielkości i w zmieniających się** parach, aby tworzyć okazje do poznawania różnych dzieci i współdziałania z nimi w różnych zadaniach
- rozmowy o **zasadach i normach** społecznych – informowanie, uzgadnianie, uzasadnianie, rozstrzyganie wątpliwości
- aranżowanie sytuacji, w których dzieci mogą **obserwować i doświadczać** różnych relacji społecznych i przez to zwiększać wachlarz swoich kompetencji społecznych: wyjścia do instytucji publicznych w najbliższej okolicy, zaproszenie gości do klasy, zadania wykonywane wspólnie z rodzicami, współpraca ze starszymi i młodszymi dziećmi, np. w świetlicy, pobliskim przedszkolu, na festynie
- zadania, zabawy i obowiązki pozwalające poznawać, doświadczać i ćwiczyć różne **role społeczne**: dyżurny klasowy, szef grupy zadaniowej, nauczyciel innych dzieci, zabawy w inscenizację z podziałem na role

AKTYWNOŚĆ

Cel: przygotowanie dziecka do zadawania pytań, eksperymentowania i zdobywania samodzielności oraz kształtowanie wytrwałości i odwagi w działaniu

Dziecko ma **naturalną potrzebę bycia aktywnym**. Ta aktywność, odpowiednio wykorzystana, uspołeczniona i ukierunkowana przez szkołę, może się stać jego ważnym zasobem na przyszłość. Dzięki niej dziecko pozostanie twórcze i odważne w realizacji zadań, z którymi przyjdzie mu się zmierzyć.

Jak pracować?

- pozwalać dzieciom **samodzielnie poznawać** otaczającą je rzeczywistość – dotykać, wąchać, smakować, stukać, poruszać, używać zwykłych przedmiotów w niezwykle sposób
- zamieniać **zwykłe przedmioty** (liście, guziki, skarpetki, czapki, łyżki, pokrywki) w „pomoce dydaktyczne”
- wykorzystywać **każdą okazję** do nauki czytania, pisania i liczenia: szukanie różnic i podobieństw, kategoryzowanie w zbiory, uczenie relacji przestrzennych i przyczynowo-skutkowych w trakcie lub po wizycie w sklepie, banku, na poczcie, w parku, kinie
- tworzyć okazje do **regulowania** własnego działania w przestrzeni (jak będzie się wam najwygodniej pracowało przy tym zadaniu?) przez częste zmiany aranżacji klasy i układ stolików i krzesełek, a przez odpowiedni dobór form aktywności zachęcać dzieci do zmiany pozycji i szukania pozycji wygodnej dla siebie stosownie do rodzaju zadania czy zabawy
- uczyć **samokontroli** poprzez naukę powstrzymywania się od natychmiastowego działania: *wszyscy na mnie patrzą a... na „trzy-cztery” zaczynamy; uwaga... start!; najpierw przygotowujemy sobie wszystko, co jest nam potrzebne do...*

Zabawa to nie strata czasu, to po-
ważne narzędzie uczenia
się, dzięki któremu dziecko
może w szkole uczyć się bez
utruty spontaniczności
i naturalnej dziecięcej
ciekawości i postawy
twórczej!

Jak pracować ze zróżnicowaną pod względem zasobów dzieci klasą?

ZABAWA

Cel: poszerzanie wiedzy; ćwiczenie umiejętności poznawczych i społecznych przez rozwiązywanie problemów; radzenie sobie wspólnie z innymi z trudnościami: doświadczanie radości z sukcesów

Zabawa to najważniejsza forma aktywności dziecka we wczesnym dzieciństwie (**zabawy konstrukcyjne**), w wieku przedszkolnym (**zabawy tematyczne i w role, zabawy „na niby”**) i nie przestaje nią być wraz z przyjęciem roli ucznia w szkole (zabawy przekształcające się w **gry z regułami**).

- Dziecko nadal chce doświadczać przyjemności płynącej z zabawy, ale staje się coraz bardziej gotowe do **podporządkowywania się** zasadom i regułom i do **odraczania przyjemności**.
- Zabawa w wieku szkolnym nadal pełni funkcje uwalniania od doświadczanych napięć, bo pozwala dziecku **odreagować się** w bezpieczny sposób.
- Bawienie się to najlepszy sposób **ćwiczenia** tego, z czym w realnym życiu dziecko ma kłopot – stąd tak częste „zabawy w szkole” czy „w lekarza”.

Dla nauczyciela zabawa to furtka, przez którą może dzieci lepiej poznać, zaspokajać ich potrzeby, motywować do realizacji szkolnych zadań. Po stronie nauczyciela leży więc trud – szczególnie w klasie I – przełożenia zadań szkolnych na działania dla dziecka atrakcyjne. Dziecko w klasie I skupia się jeszcze na samym procesie działania, a nie na efekcie. W klasie II i III przyjdzie czas na przesunięcie tego skupienia na oczekiwany efekt końcowy

Jak pracować?

- wprowadzać **zabawy i gry ruchowe** i wplatać je w zadania szkolne, np.: kołysanie się podczas sylabizowania, tworzenie z siebie zbiorów, ilustrowanie minami i gestami opowiedzianej przez nauczyciela czy czytanej historijki
- wprowadzać **wierszyki, piosenki, wyliczanki, rymowanki** – pozwalają one dziecku porządkować wiedzę i rozwijają pamięć
- wprowadzać **gry planszowe i komputerowe** – wymagające **współdziałania z innymi**, bo uczy to znoszenia porażek, pocieszania innych, planowania działań, świętowania sukcesu
- tworzyć miejsce do **spontanicznej zabawy „na niby”**, z odgrywaniem ról, np.: można być literką, która zgodnie z zasadami ortografii przyjaźni się z innymi literami i wspólnie układa się z nimi w słowa; albo rycerzem, który wraz z innymi bohaterami opowiada o historii jakiejś dalekiej krainy

EMOCJE

Cel: nabycie przez dziecko przekonania, że rozumie, co się dzieje i że potrafi regulować własne zachowanie zgodnie z wewnętrznymi pragnieniami oraz stosownie do sytuacji

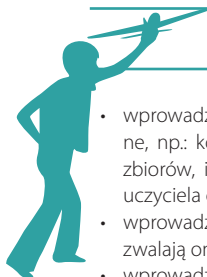
Czas nauki w szkole to nie tylko inwestycja w rozwój poznawczy. To też czas poznawania siebie i przygotowywania się do przejścia odpowiedzialności za siebie, własną naukę i pracę. Zadaniem nauczyciela jest wzmacnianie **samoregulacji** ucznia w sferze emocji (**kontrola emocji**), motywacji (**motywacja zadaniowa**) i zachowania (**planowanie działań**).

Dziecko musi upewnić się, że świat emocji nie jest zagrażający, że ludzie różnie wyrażają te same emocje, że istnieją różne strategie radzenia sobie z emocjami pozytywnymi i negatywnymi. Wiedza i doświadczenie, zdobyte w toku zabaw i gier oraz wykonywania różnych zadań samodzielnie i we współpracy, przy pomocy kolegów i nauczycieli oraz rodziców pomogą dziecku w:

- nauce podporządkowywania się regułom związanym z obowiązkami szkolnymi,
- znoszeniu napięcia emocjonalnego związanego np. z czekaniem na swoją kolej w zabawie czy podczas pracy w zespole,
- doświadczaniu negatywnych emocji przy niepowodzeniach w realizacji zakładanych przez siebie czy oczekiwanych przez nauczyciela celów.

Jak pracować?

- dostarczać **wiedzy o emocjach** przez ich: 1) nazywanie i opisywanie w różny sposób – słowami, gestami, minami; 2) umożliwianie obserwowania różnic i podobieństw w przejawach emocji; 3) poszukiwanie związków między emocjami, a tym, co je mogło wywołać (np.: co czują bohaterowie? opowiedzanych bajek, czytanych historyjek, oglądanych filmów)
- tworzyć okazje, by w zabawie, grach i pracy zespołowej był czas na **ekspresję** emocji (jak pokazać to, co czujemy bez używania słów?), **dzielenie się emocjami** z innymi (powiedzcie sobie w parach, co każdy z was czuł, gdy skończyliście zadanie) i **radzenie sobie z silnymi emocjami** (co zrobić, żeby się uspokoić?; jak opanować złość?; jak pokazać komuś, że zrobił nam przykrość?; jak pokazać innym, że bardzo się z czegoś cieszymy?)
- zachęcać do **zastanawiania się nad sobą i swoim działaniem** przez udzielanie dziecku informacji zwrotnych, rozmawianie o celach i zasadach wspólnej pracy i zabawy, zachęcanie do wyrażania uczuć w rozmowie, przez rysunek, gestem, miną, odgrywanie postaci i scenek

MIEJSCE: PRZESTRZEŃ I CZAS

Cel: stawanie się przez dziecko osobą coraz bardziej świadomą swoich korzeni i swojej małej ojczyzny, o coraz lepszej orientacji w czasie i przestrzeni, rozumiejącą, co się dzieje i dlaczego

Poznanie świata przez dziecko rozpoczyna się od poznawania najbliższego otoczenia. Nowym dzisiaj obszarem już we wczesnym dzieciństwie jest świat poznawany dzięki Internetowi. Dziecko przychodzi więc do szkoły bogate w różnorodną wiedzę, często jednak jest ona niepełna i nieuporządkowana.

- Każda rodzina żyje w jakimś miejscu i to jest świat, jaki dziecko może już bardzo wczesnie poznawać **bezpośrednio**, czyli uczestnicząc w nim, oraz **pośrednio** – słuchając tego, co opowiadają mu inni ludzie.
- Pójście do przedszkola, a potem do szkoły rozszerza ten krąg, ale też **pogłębia i porządkuje** posiadaną wiedzę. Oznacza to bardziej systematyczne, a nie jedynie okazjonalne poznanie własnego osiedla, wioski, ulicy i miasta, regionu, także poznanie ich historii i kultury we wszelkich jej przejawach.
- Praca w szkole musi być także zorganizowana w jakimś **porządku czasowym**, najlepiej w dłuższej perspektywie czasu. Można organizować działania uczniów według pór roku bądź miesięcy albo ważnych uroczystości, w tym różnych rocznic, także w środowisku lokalnym.

Jak pracować?

- organizowanie wycieczek do różnych miejsc w okolicy, jak biblioteka, poczta, fryzjer, magiel, urząd gminy, gospodarstwo rolne, remiza strażacka
- zapraszanie do szkoły i spotkania z władzami rejonu i osobami pełniącymi różne funkcje użyteczne dla wszystkich (softys, wójt bądź burmistrz, pracownik urzędu gminy, weterynarz, policjant)
- uwzględnianie kalendarza ważnych wydarzeń, imprez, rocznic, tradycji lokalnych
- rozmawianie o historiach rodzinnych, zachęcanie dzieci do takich rozmów w domu
- pielęgnowanie lokalnej kultury i tradycji, w tym kulinarnej, zwyczajów, obrzędów np. weselnych
- zachęcanie dzieci do uczestniczenia w różnych spotkaniach i wycieczkach, ale również ich organizowania, przygotowywania i podsumowania

Broszura współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Instytut Badań Edukacyjnych jest placówką badawczą z wieloletnią tradycją, prowadzącą interdyscyplinarne badania naukowe nad funkcjonowaniem i efektywnością systemu edukacji w Polsce. Głównym zadaniem IBE jest prowadzenie badań, analiz i prac rozwojowych przydatnych dla szeroko rozumianej polityki opartej na faktach i praktyki edukacyjnej. Instytut uczestniczy w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych, przygotowuje raporty, sporządza ekspertyzy oraz pełni funkcje doradcze. www.ibe.edu.pl